

De bijdrage van Bernard-Henri Lévy tot Sartres *come back*

Een eigenzinnige perceptie van Sartre

| Rudolf Gutwirth

Het begint met vuurwerk. Bernard-Henri Lévy verwerpt de laster die sinds jaren rond de persoon van Sartre verspreid werd.

“Nee. Het is een totale haat. Het is een haat die alle opiniekringen doorkruist en hem volgt tot aan het graf. En het is een haat die zich bovenal gewelddadig uitdrukt zowel op een vuilschrijvende als moorddadige wijze, waarvan ik niet zeker ben dat er veel andere voorbeelden van bestaan.”¹ Natuurlijk werd het persoonlijk leven van Sartre niet gespaard. Vooral zijn specifieke relatie met Simone de Beauvoir, een zeer vrije liefde evoluerend tot een levenslange intellectuele en affectieve medeplichtigheid, was onbegrijpbaar, zelfs schokkend, voor puriteinen en huichelaars. De verhouding van het koppel tot de jongere veroveringen van Sartre werden moeilijk aanvaard. Simone de Beauvoir werd altijd ingelicht en voelde zich dus niet verraden, noch gepasseerd. Rond Sartre ontstond op die manier een soort familiekring van vooral vrouwen. Onaanvaardbaar voor moraalridders! Het eigenaardige is dat Bernard-Henri Lévy, die deze laatste hevig op de korrel neemt, zelf ongewild bijdraagt tot de veroordeling van het koppel. Hij vergelijkt het duo met de diabolische minnaars Valmont-Merteuil van *Les liaisons dangereuses*. “Men begrijpt niets van de relatie tussen Sartre en de Beauvoir, indien men, zowel in goede als slechte zin – de boeken die men eruit heeft gehaald ... – slechts het model en het precedent

Laclos voor de geest houdt ...”² Dat is dan toch op zijn minst niet erg vleidend voor de betrokkenen. Ook de jeugd die zich na de oorlog uitleeft op de linkeroever van de Seine in Parijs rond de dansgelegenheden en de kroegen van St-Germain des Prés geeft aanleiding tot kritiek op Sartre. Men verwijt hem door zijn filosofie deze ontucht in de hand te werken. Hij mag dan wel uitleggen dat het existentialisme daar niets mee te maken heeft; hij zal moeilijk overtuigen. “Het lijkt”, zegt hij, “dat bij gebrek aan een avant-garde-doctrine zoals het surrealisme, de mensen die begerig zijn naar schandalen en opschudding, zich wenden naar deze filosofie die

hen overigens op dit vlak niets kan bijbrengen; in werkelijkheid is het de minst schanddalige en de meest serieuze doctrine; zij is volstrekt bestemd voor vaklui en filosofen.”³ Maar de ‘rage’ zal in de media zowel als bij de weldenkenden existentially bestempeld blijven.

Er wordt ook ironisch verwezen naar de diletante weerstand van Sartre. Met een aantal collega’s en studenten stichtte hij in maart 1941 zijn beweging *Socialisme et Liberté*. Hun activiteiten bleven intellectueel en propagandistisch en waren zeker niet spectaculair heldhaftig. Maar zij waren nochtans bij de eersten die het tegen de Duitse bezetting opnamen. En de risico’s waren niet gering.

Er wordt ook ironisch verwezen naar de diletante weerstand van Sartre.

Drie van de deelnemers werden trouwens het slachtoffer van de gruwelijke nazi-repressie.

Einde 1941 gaf Sartre het op en werd *Socialisme et Liberté* ontbonden. De leden van de beweging vonden het doeltreffender zich ter beschikking te stellen van het beter georganiseerde (door de communisten geleide) verzet. Dat er niet veel beroep op hen gedaan werd, is in ieder geval niet hun verantwoordelijkheid. Sartre, voor wat hem persoonlijk betreft, werkte mee aan de clandestiene *Lettres françaises* zodra hij, na de dood van Jacques Decour en diens vervanging door Claude Morgan, de gelegenheid aangeboden kreeg.

Ja maar, bekritisieren anderen, het toneelstuk *Les Mouches* werd in het hart van Parijs gespeeld in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de bezettende overheid in een "Deutsch freundlich" theater. Doch nergens zijn er in dit werk toegevingen te bespeuren aan de ideologie of de politiek van de bezetter. Integendeel, deze vrije interpretatie van het antieke *Elektra* is een vermomde veroordeling van de collaboratie en een oproep tot verzet. De Duitsgezinde bladen reageerden trouwens brutaal afwijzend en de clandestiene pers besefte maar al te goed dat Sartre een stuk had geschreven dat de weerstand bedekt steunde. Hetzelfde kan gezegd worden van *Huis clos* dat enkele dagen voor de landing van de geallieerden in Normandië gespeeld werd. Kortom: "Indien men werkelijk geïnteresseerd is in de ideeën, indien men werkelijk wil weten wie wat gedacht heeft tijdens die jaren, en welke de gedachten zijn die het anderen mogelijk hebben gemaakt om te denken en te vechten", schrijft Bernard Henri-Lévy, "dan moet men duidelijk besluiten: het laten opvoeren van *Huis clos* en *Les Mouches* in Parijs was ongetwijfeld geen heldendaad; het was op zichzelf geen daad waarbij men zijn leven riskeerde; maar het was daarentegen zeker, om het woord van Sartre zelf te gebruiken, de daad van een *schrijver die weerstand bood*."⁴

Na zijn merkwaardige ontzenuwing van de roddel en laster die Sartre zijn blijven achtervolgen, opent Bernard-Henri Lévy een niet minder boeiend hoofdstuk betreffende de literaire en filosofische bronnen van betrokken auteur. Dat Gide een belangrijke invloed heeft gehad lijkt geen twijfel. Deze schrijver heeft een hele generatie non-conformistische jeugd bezielde en Sartre heeft hem zeker gelezen en gewaardeerd. Hij ging hem met Simone de Beauvoir gedurende de oorlog in het niet bezette Frankrijk opzoeken om zijn prestigieuze medewerking met *Socialisme et*

Liberté te vragen. Bernard-Henri Lévy heeft ongetwijfeld de verdienste daaraan te herinneren. Ook toont hij overtuigend, vooral aan de hand van een artikel van Jacques Lecarme in le *Magazine littéraire* (november 1990) over Sartre en Céline, de gelijkenis van bepaalde passages geschreven door deze laatste in, n.b., het antimilitarische *L'Eglise* met zekere scènes die men met min of meer dezelfde stijl en inhoud terug vindt in *La Nausée*. Op filosofisch gebied heeft Bernard-Henri Lévy weer gelijk wanneer hij Bergson als inspiratiebron aanduidt. We hebben zelf het thema aangehaald in een bijdrage tot het collectieve werk *Le temps et l'espace*⁵ waar wij de verwantschap maar ook de verschillen van beide filosofen betreffende hun perceptie van tijd en ruimte hebben onderzocht. Maar wij vinden dat Bernard-Henri Lévy te ver gaat wanneer hij de invloed van Bergson minstens gelijkstelt met de stempel die de Duitse fenomenologen Husserl en Heidegger op het oeuvre van Sartre gedrukt hebben. En wij volgen hem nog minder als hij beweert dat Nietzsche de grootste bezieler was. "Het is een feit dat *La Nausée* een tekst is die doortrokken is van nietzscheanisme; en nog meer zelfs dan *La Nausée*, dragen, in deze eerste periode, maar ook soms veel later, al zijn teksten het kenmerk, alhoewel discreet en, ik herhaal het, zonder expliciete aanhaling, het kenmerk van deze jeugdige gehechtheid aan het nietzscheanisme."⁶ M.a.w. de bewering is, in werkelijkheid, alleen maar een vage intuïtie en kan niet uitdrukkelijk gestaafd worden.

De bochten van Bernard- Henri Lévy's redeneringen

Tot hiertoe waren we grosso modo zeer onder de indruk van Bernard-Henri Lévy's eerste overwegingen. De relevantie van het vervolg schijnt ons, daarentegen, om het eufemistisch uit te drukken, veel onzekerder.

De titel van een hoofdstuk van *Le Siècle de Sartre* luidt provocerend *L'existentialisme est un antihumanisme* daar waar Sartre zelf het tegenovergestelde beweerde. Als voornaamste bewijs van zijn controversiële bewering verwijst Bernard-Henri Lévy naar *La Nausée*. Daarin wordt het personage de Autodidact flink aangepakt en belachelijk gemaakt omdat hij het onophoudelijk heeft over de Mens als dusdanig en de liefde die hij voelt voor zijn medemensen, wie ook ze mogen zijn.

Niet dat Sartre zich bekeert tot het antihumanistische structuralisme van een Althusser, een Deleuze, een Foucault of een Derrida. Maar in wezen vindt Bernard-Henri Lévy toch dat er geen sprake kan zijn van humanisme in de eerste sartrianse filosofie.

Dit is natuurlijk een correctie die de stelling meer aanvaardbaar maakt. Want in *L'être et le néant* vertrekt Sartre inderdaad vanuit het standpunt dat er geen menselijke essentie bestaat. Integendeel, de mens is ontologisch "niet wat hij is". Hij past niet in zijn bestaan. Hij voelt zich altijd onwennig. Hij beleeft steeds een te kort dat hij onweerstaanbaar wil objectiveren. Hij is in de grond een existierend, transcenderend wezen voorzover men dan nog van wezenlijkheid kan spreken.

Wat Bernard-Henri Lévy bedoelt na zijn verbazende inleidende uitlating is dus dat Sartre een soort niet-humanisme of een humanisme dat zijn eigen negatie is, hanteert. En wat hij moeilijk kan slikken, is dat deze subtiele en dynamische stelling verloren gegaan is.

Sartre zou in de val geraakt zijn van een nog ergere vorm van humanisme dan degene die hij tot dan litterair en filosofisch op de korrel genomen had : het totalitair marxisme enkel en alleen vergelijkbaar met het moorddadig nazisme. Want daar weer is Bernard-Henri Lévy niet erg genuanceerd. Is het nationaal-socialisme dan ook een humanisme ? Bernard-Henri Lévy geeft toe dat de formule "obsceen" kan lijken. "Maar", voegt hij er toch aan toe, "dat er in het hitlerisme ook een project van een nieuwe wereld en zelfs van een nieuwe mens zou zijn, dat er ook de ambitie aanwezig zou geweest zijn om de geschiedenis van de wereld opnieuw te beginnen, en dat het 'gangsterisme' of de pure 'waanzin' niet de laatste woorden van de onderneming zouden zijn, dat is ongelukkig genoeg onbetwistbaar."⁷ Dat is dan toch wel degelijk een krasse uitspraak. De bezorgdheid van het nazisme voor de mensheid is nihil! Waar is het indelen van de menselijke soort in enerzijds een laag heersende Ariërs en anderzijds andere volkeren goed voor slavernij of gedoemd tot exterminatie, een teken van humanisme ? De vergelijking met de marxistische *ideologie* houdt bovendien ook geen stand. Hier gaat

het om de overgang van het rijk der noodzaak naar het rijk der vrijheid, weliswaar door afschaffing van de klassen (meer bepaald door de onteigening en socialisatie van de productiemiddelen die in handen zijn van de kapitaalkrachtigen) doch, in principe, niet door vernietiging van de individuen. Dat de zaken misgelopen zijn lijkt geen twijfel. Maar Sartre werkte daar een interessante hypothese over uit in *Critique de la raison dialectique*. En het eigenaardige is dat Bernard-Henri Lévy precies niet de minste aandacht schenkt aan deze originele en merkwaardige uitleg.

Goed, maar laten we aannemen dat Sartre inderdaad op een bepaald moment zijn opvatting van de mens als een in de eerste plaats transcendent en aan elke essentie ontsnappend individu ruilt voor de humanistische tegenovergestelde visie. Wanneer en waarom heeft hij dat gedaan? Het zwaartepunt van de ommekeer lag, volgens Bernard-Henri Lévy, gedurende de oorlog toen Sartre door de Duitsers gevangen werd en met talrijke andere overwonnen Franse soldaten in de "stalags" belandde. Tot dat debacle was hij zich van geen kwaad bewust. Hij bekommerde zich vooral, zoals zijn hoofdpersonage, Mathieu, in *Les chemins de la liberté*, om

zijn eigen leven en dierbare vrijheid. Hij was weliswaar links gezind en antifascist en steunde het Volksfront en de Republikeinen gedurende de burgeroorlog in Spanje; doch politiek en maatschappij boeiden hem maar weinig. Hij was, m.a.w., in wezen een obstinate individualist. De gevangenschap in het Duitse kamp werd op die manier voor hem een revelatie. Voor de eerste keer sinds zijn studentenjaren aan de Ecole Normale nam hij weer deel aan een collectief leven. En hij voelde zich merkbaar betrokken.

Sartre bracht het zelfs tot het schrijven en registreren van een toneelstuk, *Bariona*, met en voor zijn medegevangenen. Het onderwerp was allegorisch – het ging om het conflict tussen een Joodse leider en de Romeinen ten tijde van de Christus' geboorte – en de onderliggende betekenis was, volgens Bernard-Henri Lévy, duidelijk. Het was een oproep tot de gevangenen : de strijd tegen de vijand en onderdrukker mocht niet opgegeven worden.

**Sartre zou in de val geraakt zijn
van een nog ergere vorm van
humanisme dan degene die hij tot
dan litterair en filosofisch op de
korrel genomen had : het totalitair
marxisme enkel en alleen
vergelijkbaar met het moorddadig
nazisme.**

De bekering van Sartre wordt evident. Hij neemt het op voor de ontvoogding van de mensheid. Hij is paradoxaal een aanhanger geworden van het in *La Nausée* bespottende humanisme, de siroop van de Autodidact. "En men moet er dus uit besluiten", schrijft Bernard-Henri Lévy, "dat Sartre zich in 1940 in de verbijsterende situatie bevond van zich te bekeren tot de ideologie die hij had bespot in de meest talentvolle van zijn geschriften..."⁸

Deze ommekeer zal Sartre na de oorlog fataal worden. Hij zal, meent Bernard-Henri Lévy, van de ene dwaling in de andere vallen. Hij steunt om te beginnen de Franse K.P. en zijn strakke pro-Sovjet-koers, hij verdoezelt de gruwelijke repressie en het totalitarisme in de U.S.S.R., hij pleit voor geweld tegen de koloniale heersers in zijn voorwoord tot Fanons *Les damnés de la terre*, hij pleegt een rechtstreekse aanval op de democratie in *Elections piège à cons*, hij mengt zich met de fanatieke maoïsten ... en dergelijke meer.

De verwijten van Bernard-Henri Lévy zijn onverbiddeijk. Hij is weer niet bepaald genuanceerd. Het humanisme en het geloof in de toekomst van de mensheid was, volgens hem, in de naoorlogse toestanden onvermijdelijk een introductie tot het marxisme. En voor Bernard-Henri Lévy: "Het marxisme. Voor ons is de zaak duidelijk. Voor ons, kinderen uit de voltooid eeu, getuigen of griffiers van zijn bloedig bilan, voor ons die voortaan al de bewijsstukken van deze macabere boekhouding bezitten, is de tijd van de illusie gelukkig voorbij. Stalin zit in Lenin. Lenin zit in Marx."⁹ Meer nog, Mao kan ook bij de reeks toegevoegd worden. En Pol Pot. Bernard-Henri Lévy vergeet alleen maar dat de V.S. deze laatste gesteund hebben omdat hij strijd leverde tegen de Viëtnamezen. Over de vuile oorlog in Viëtnam heeft hij trouwens ook niet veel te zeggen. Hiroshima, Nagasaki en de Amerikaanse leidende rol in de wapenwedloop gedurende de koude oorlog laten hem ook gewoon koud. Om niet te spreken over de Monroe-doctrine en de steun van de V.S. aan de militaire dictaturen in Latijns-Amerika en elders. De bloedige koloniale en neo-koloniale onderdrukkingen en oorlogen van het Westen interesseren hem ook maar zeer matig. Enzovoort.

Deze ongenueerde evaluatie van Sartres dwalingen heeft ook een methodologische oorsprong. Bernard-Henri Lévy vergeet dat een mens ook bestaat, zoals dat duidelijk gesteld werd door H. Hartmanns *ego-psychology*, uit een "niet conflictuele" instantie van zijn geest. Dat geldt

natuurlijk ten eerste voor Sartre met zijn bijzonder reflexie-en-redeneringsvermogen. De leidraad in zijn oeuvre kan niet begrepen worden indien men daar geen rekening mee houdt.

Toegegeven, we hebben het al geschreven, Bernard-Henri Lévy heeft de verdienste te verwijzen naar de litteraire en filosofische antecedenenten van de Sartrianse gedachtengang. De verhouding van Sartre tot Hegel lijkt hem in dit verband een essentieel punt.

Jarenlang werd het hegelianisme genegeerd in de Franse academische kringen. Maar in 1933-34 werd het zwijgen doorbroken door A. Koyré en A. Kojève. Deze laatste vooral wekte de belangstelling van een brede laag intellectuelen door zijn nauwkeurige en diepgaande lezingen van Hegels oeuvre. Kritisch kon men zijn uiteenzettingen nochtans niet noemen. Kojève was inderdaad, zoals zijn Meester, overtuigd dat het einde van de geschiedenis zowel als van de filosofie, de vereniging van het reële en het rationele, in zicht was. Velen, volgens Bernard-Henri Lévy, waaronder de schrijver Blanchot, de psychoanalist Lacan en de filosofen Althusser, Foucault en Derrida traptten in deze optimistische hegeliaanse dialectiek. Hegel werd voor hen een soort filosofische Messias.

Maar er ontstond natuurlijk ook verzet. Bernard-Henri Lévy schrijft: "Ik stel voor om deze sceptici, of deze rebellen die zeggen: 'neen, neen, Hegel is niet de messias! hij is een profeet onder de andere profeten, misschien een groot profeet, maar zeker niet de messias!', op vrij logische wijze 'joden van Hegel' te noemen."¹⁰ De joodse godsdienst is inderdaad bepaald geschikt voor deze appellatie door haar in dit verband buitengewone houding. Haar messianisme is voorwaardelijk. De Messias komt alleen als het gedrag van de mensheid dat rechtvaardigt. Het gaat dus om een 'metafysisch' messianisme, een horizon eerder dan een profetie.

Dit is natuurlijk een zeer eigen standpunt van Bernard-Henri Lévy, want wij twijfelen er sterk aan dat de zaak deze dimensie heeft voor de gewone gelovige jood. Het messianisme is voor hem een existentiële verwachting van de Messias en Verlossing van de mensheid. Niets minder en niets meer.

Maar, wat er ook van zij, de "eerste" Sartre behoort, in het subtiële perspectief van Bernard-Henri Lévy, tot de "joden van Hegel", t.t.z. tot de denkers die niet meedoen aan de hegeliaanse misvorming van het zogenaamd oorspronkelijk open joods messianisme. Het hegelianisme, jazeke, is

ook aanwezig in *L'être et le néant*. Maar het gaat om een zeer afwijkende lectuur van deze filosofie. Want Sartres dialectische inspiratie is eerder te vinden in de verscheurde concrete mens van Kierkegaard dan bij het proces van de hegeliaanse collectieve geest. Alles draait weliswaar om de negatie; ze is fundamenteel zowel bij Hegel als bij Kierkegaard en Sartre. Maar er is een essentieel verschil. Sartre kent geen werkelijke syntheses. De negatie leidt integendeel tot onophoudelijk herhaalde "circuits de l'ipséité", tot de sartrianse "tourniquets".

Dit neemt niet weg, meent Bernard-Henri Lévy, dat Sartres eigen vertering van het hegelianisme beschouwd mag worden als een belangrijk succes. *L'être et le néant* was en blijft een "schitterend, weelderig, geniaal carnaval van de Geest, een denken dat inslaat als een bom, een groot boek."¹¹ Maar Hegel heeft dan toch het laatste woord gehad. Want Sartre keerde zich nadien af van zijn meesterwerk.

Na *L'être et le néant* verliet hij inderdaad het spoor van Kierkegaard en Heidegger en liet zich verleiden door het hegelianisme van Marx. Zo wordt *Critique de la raison dialectique*, het tweede grootste filosofische oeuvre van Sartre bewoond, beweert Bernard-Henri Lévy, door het hegeliaanse profetisme. Hetgeen nochtans helemaal niet bevestigd wordt door de conclusie van het boek. "De regressie", erkent Sartre, "voltooit zich in een vraag."¹² Er is geen zekerheid voor wat betreft de toekomstige gang van de geschiedenis.

Ook *L'idiot de la famille*, de bekroning van Sartres oeuvre, wordt trouwens in vogelvlucht en oppervlakkig behandeld door Bernard-Henri Lévy. Hij weet vooral te vertellen dat dit grandioze werk toch de eerste Sartre inhoudt, al was het maar omdat het een doorn was in het oog van zijn jonge maoïstische vrienden. Hij weigerde, door het schrijven van deze literaire en filosofische topgebeurtenis, zich de facto te beperken tot het maoïlantisme.

Alleen de laatste periode van Sartres leven vindt tenslotte weer genade bij Bernard-Henri Lévy. Hij zou zich inderdaad bezonnen hebben gedurende zijn ophefmakende gesprekken met Benny Lévy en was op weg naar een nieuwe bekering. Hij zou zich hebben laten inspireren door het 'metafysisch' messianisme van het jodendom.

De weergave van Sartres gedachtengang door Bernard-Henri Lévy benadert het karikaturale. Zelf hebben wij getracht de betreffende logica zo genuanceerd mogelijk weer te geven in verschillende werken.¹³ We sommen enkele belangrijke punten op.

De oorlog eerst en vooral was niet alleen doorslaggevend voor de overgang van Sartre naar een groeiend engagement. Toen zijn alter ego, Mathieu, gemobiliseerd werd, besepte hij dat hij tot dan in een irrealistische sfeer geleefd had. Zijn leven beperkte zich tot een gesloten kring en hij had niet echt rekening gehouden met de daarachter bestaande maatschappelijke omgeving.

Deze bewustwording dringt weliswaar nog maar weinig door in *L'être et le néant*.

Doch de fragmenten van *Cahiers pour une morale* wijzen al meer op Sartres groeiend realisme. Ook op ethisch en politiek vlak ervaart hij dat de mogelijkheden, t.t.z. de gegeven omstandigheden, in acht genomen moeten worden. Zo is hij waarschijnlijk terecht gekomen bij de marxistische maatschappelijke analyse en, voor wat betreft de koude oorlog, stelt hij dan het onevenwicht vast : de

U.S.S.R. is zwaar getroffen geweest door de Duitse inval en bezetting terwijl de ongedeerde V.S. integendeel een enorme kapitalistische groei kenden. Dat heeft zeker in het voordeel gespeeld van Sartres pro-Sovjet houding en zijn "compagnonnage de route" met de Franse communisten met al de betwistbare strategische en tactische gevolgen vandiën.

Critique de la raison dialectique verschijnt in 1960. De kloof tussen Sartre en de communisten sinds de inval van Hongarije door de troepen van de Sovjet-Unie en haar bondgenoten is dan al diep. Het boek weerspiegelt deze evolutie die aan Bernard-Henri Lévy schijnt te ontsnappen. Sartre keert zich weliswaar niet tegen het marxisme. Maar zijn marxistische opvattingen vermijden zowel het structuralisme als het historisch fatalisme. Ze worden integendeel bekeken in een existentialistisch perspectief.

Gaat het, zoals Bernard-Henri Lévy beweert, om een pleidooi voor de revolutie? Sartre is inderdaad gefascineerd door de overgang van repressie en gebondenheid ("sérialité") naar opstand en verbondenheid ("fusion"). Maar hij toont ook de droevige implicaties: "terreur-fraternité", disciplineren, institutionalisatie en alleenheerschappij.

**De kloof tussen Sartre en de
communisten sinds de inval
van Hongarije door de
troepen van de Sovjet-Unie
en haar bondgenoten is dan
al diep.**

We zijn ver van een apologie van het revolutionair geweld.

Bernard-Henri Lévy met Sartre of omgekeerd?

Blijft de vraag naar het waarom van Sartres dwalingen. Hij beweert in *Les Mots* dat hij geen superego heeft want hij heeft zijn vader nauwelijks gekend. Bernard-Henri Lévy gelooft daar niet in. Wij evenmin. De vader werd inderdaad vervangen door de patriarchale, protestantse, gedistingeerde germanist, grootvader Karl Schweitzer, die als model diende voor de kleine Poulou en zowel zijn schuldgevoelens als zijn revolve voedde. Zo revolteerde Sartre dan terzelfder tijd tegen zijn maatschappelijk bevoorrechte familie en tegen zijn eigen elitisme als schrijver en intellectueel. Hij wilde geen uitblijker meer zijn, gewoon: "Geheel een mens, voortgebracht door alle mensen, die hen allen waard is en die gelijk wie waard is."¹⁴ En het is zijn opbod rond deze zelf-negering, meent vermoedelijk terecht Bernard-Henri Lévy, die, in laatste instantie, van hem een militant van de "mao's" zal maken. Maar aan het einde kwam dan toch nog een ommekeer. Die werd bevorderd door de samenwerking met Benny Lévy. Sartre zou dan de reddende waarden van het jodendom in de geest van Emmanuel Levinas ontdekten hebben. Hij zou de weg hebben gevonden die Bernard-Henri Lévy zelf eerder afgelegd had. "Het is de tijd waarin ik zelf, in een boek dat expliciet onder zijn (Levinas', R.G.) teken geplaatst is, mijn eigen 'terugkeer' naar het jodanisme kwam te voltrekken."¹⁵

Noten

- 1 "Non. C'est une haine totale. C'est une haine qui traverse tous les cercles de l'opinion et le poursuit jusqu'au tombeau. Et c'est une haine qui, surtout, s'exprime avec une violence à la fois scatologique et meurtrière, dont je ne suis pas sûr qu'il y ait tant d'autres exemples." Bernard-Henri Lévy, *Le siècle de Sartre*, Grasset, Paris 2000, p.49
- 2 "On ne comprend rien à la relation Sartre-Beauvoir si, pour le pire mais aussi pour le meilleur – les livres qu'ils en ont tirés...–, l'on ne garde à l'esprit le modèle et le précédent Laclos..." Ibid., p.22.
- 3 "Il semble que faute de doctrine d'avant-garde analogue au surréalisme les gens avides de scandales

et de mouvement s'adressent à cette philosophie qui ne peut d'ailleurs rien leur apporter dans ce domaine; en réalité c'est la doctrine la moins scandaleuse et la plus austère; elle est strictement destinée aux techniciens et aux philosophes." Jean-Paul Sartre, *L'existentialisme est un humanisme*, Nagel, Paris, 1958, p.16.

- 4 "Si c'est vraiment aux idées que l'on s'intéresse, si l'on veut réellement savoir qui a pensé quoi dans ces années, et quelles sont les pensées qui ont permis à d'autres de penser et de lutter, il faut se résoudre à l'évidence: faire donner *Huis clos* et *Les Mouches* à Paris n'était sans doute pas un acte d'héroïsme; ce n'était pas, en soi, un geste où l'on risquait sa vie; mais c'était certainement, en revanche, et pour reprendre le mot de Sartre lui-même, le fait d'un écrivain qui résistait." *Le siècle de Sartre*, op.cit., p.372.
- 5 Rudolf Gutwirth, *Temporalité et spatialité existées et espace-temps du monde*, Ousia, Brussel, 1992, p.181-199.
- 6 "Et le fait est que *La Nausée* est un texte imprégné de nietzschéisme; et au-delà même de *La Nausée*, dans cette première période mais aussi, parfois, beaucoup plus tard, ce sont tous ses textes qui portent la marque, fût-ce discrètement et, je le répète, sans citation explicite, de cette adhésion de jeunesse au nietzschéisme." *Le siècle de Sartre*, op.cit., p.176.
- 7 "Mais qu'il y ait, dans l'hitlérisme aussi, le projet d'un monde neuf et, donc, d'un homme nouveau, qu'il y ait eu, là aussi, ambition de recommencer l'histoire du monde et que le 'gangstérisme' ou la pure 'folie' n'aient pas été les derniers mots de l'entreprise, c'est malheureusement incontestable." Ibid., p.230.
- 8 "Et l'on doit conclure alors, que Sartre s'est mis, en 1940, dans la situation ahurissante de se convertir à l'idéologie qu'il avait moquée dans le plus talentueux de ses livres ..." Ibid., p.510.
- 9 "Le marxisme. Pour nous, la cause est entendue. Pour nous enfants du siècle achevé, témoins ou greffiers de son bilan sanglant, pour nous qui avons, désormais, toutes les pièces de cette comptabilité macabre, le temps de l'illusion est heureusement révolu. Staline est dans Lénine. Lénine était dans Marx." Ibid., p.476.
- 10 "Je propose, assez logiquement d'appeler 'Juifs de Hegel' ces sceptiques, ou ces rebelles, qui disent: non, non, Hegel n'est pas le messie ! c'est un prophète parmi d'autres prophètes, peut-être un grand prophète

te, mais ce n'est certainement pas le messie !"Ibid., p.552.

- 11 "brillant, somptueux, carnaval génial de l'Esprit, sonne fracassant, grand livre." Ibid., p.567.
- 12 "La régression s'achève donc sur une question." Jean-Paul Sartre, *Critique de la raison dialectique*, Gallimard, Paris, 1960, p.754.
- 13 Rudolf Gutwirth, *La phénoménologie de J.-P. Sartre*, Erasme (Bruxelles-Anvers)-Privat (Toulouse), 1973, 283p.; "De Sartrianse opvatting van de verankering van de mens in de wereld", *Vlaams Marxistisch*

Tijdschrift, september 1987, Gent, p.7-43; *La morale et la pratique politique de Sartre*, VUBpress, Bruxelles, 1996, 150p.

- 14 "Tout un homme, fait de tous les hommes et qui les vaut tous et que vaut n'importe qui." Jean-Paul Sartre, *Les Mots*, Gallimard, Paris, 1964, p.213.
- 15 "C'est l'époque où je venais moi-même, dans un livre explicitement placé sous son signe, d'opérer mon propre 'retour' au judaïsme." *Le siècle de Sartre*, op. cit., p.654.

a a n k o n d i g i n g

Volkshogeschool Elcker-Ik Gent en Masereelfonds Gent organiseren i.s.m. IMAVO in de reeks 'DE OOGST VAN DE TWINTIGSTE EEUW' volgende lezingen:

- woensdag 7 februari 2001 om 19u30: **"Sigmund Freud – Droomduiding"**

De 'Traumdeutung' (1900 [1899]) mag zeker als het hoofdwerk van Sigmund Freud (1856-1939) beschouwd worden. Dromen vormen volgens Freud juist de hoofdweg (de 'via regia') waarlangs het onbewuste bestudeerd kan worden. Dromen zijn vervullingen van infantiele, onbewuste wensen. Het zijn pogingen om op psychisch vlak terug te keren naar de 'harmonie' van het 'prenatale' leven. Dromen bewaken dan ook de slaap tegen storingen vanuit de buitenwereld of de eigen psychische binnenwereld. Dit blijkt ook uit de trauma-, angst- en straf-dromen. Inleider is Guy Quintelier, filosoof, coördinator IMAVO.

- woensdag 7 maart 2001 om 19u30:

"Slavoj Žižek – Jacques Lacan geïntroduceerd vanuit de populaire cultuur"

Slavoj Žižek (1949) is een Sloveens filosoof en psychoanalyticus die ook lesgeeft aan de Universiteit van Princeton, New Jersey. In 'Looking awry' (1991) geeft hij op een originele en provocerende wijze een uitleg van de psychoanalytische theorie van Jacques Lacan. Hij laat zien dat Lacans gedachtegoed niet altijd hoeft te resulteren in eindeloze abstracties, maar daarentegen een theoretisch kader biedt om aspecten van onze moderne cultuur te verklaren. De basisvooronderstelling van Žizeks werk is dat er geen enkele sociale heerschappij is die niet wordt ondersteund door een of andere vorm van 'fantasmatisch genot'.

Inleider is Eric Corijn, filosoof, doctor in de sociale wetenschappen, docent VUB.

- woensdag 18 april 2001 om 19u30:

"Karl R. Popper – The logic of scientific discovery"

Dit werk (1959) van Karl R. Popper (1902-1994) is een Engelse vertaling van "Logik der Forschung" (1935 [1934]). Popper wordt algemeen gerekend tot de grootste wetenschapsfilosofen van de twintigste eeuw. Hij vormt in meer dan één opzicht de tegenpool van de logisch-positivisten, zoals de leden van de Wiener Kreis werden genoemd. Hij tracht de vraag te beantwoorden naar de geldigheid en fundering van algemene uitspraken in de ervaringswetenschappen. Hij zoekt een criterium om ervaringswetenschappelijke uitspraken van metafysische beweringen te kunnen onderscheiden. Poppers beantwoording van deze vragen berust op één enkele eenvoudige gedachte: uitspraken kunnen pas als echte werkelijkheidsuitspraken worden opgevat, indien zij door pogingen tot weerlegging of falsificatie methodisch kunnen worden gecontroleerd. De logisch-positivisten hebben geen behoefte aan dit